

ПРО ПОХОВАННЯ ПАРАСКЕВИ ТОВСТОЛІС, ДРУГОЇ ДРУЖИНИ КИЇВСЬКОГО ПОЛКОВОГО ОБОЗНОГО ФЕДОРА ХАНЕНКА

Федір Лаврентійович Ханенко розпочав свою кар'єру в чині Козелецького сотника, потім обіймав уряд київського полкового осавула, а з 1722 по 1737 рр. — полкового обозного. Його першою дружиною була вдова Марка Ольховського, другою — Параскева Андріївна Товстоліс¹, з якою Федір узяв шлюб у 1721 р. У реєстрі посагу Параскеви, укладеному 15 липня цього ж року, вказано прізвище першого її чоловіка — Стриєвський. Іван Костянтинович Стриєвський, значковий товариш Чернігівського полку, помер до 1717 р. У реєстр внесений срібний посуд — коновки, ковшики, кубки, чарки, ложки, ножі, також посуд з міді і цини (олова). Згадані шабля «под срібломъ позлацоним», прикраси («монисто перловоє, червоних осмъ, всѣхъ двадцатъ пятъ червоних»²), а також «товару рогатого сѣмнадцатеро, свиней тридцатеро, великих коней четверо»³. У 1735 р. маєток Ф. Ханенка згорів, тож потому був укладений реєстр речей Параскеви Ханенко (тут вона згадана як Товстоліс), які залишилися після пожежі: срібний посуд, «денегъ двѣстѣ рублей, сорок рублѣй битыхъ, червонцовъ двадцять, на монѣстѣ червонцовъ чтирнадцят, дукат восьми червонцовъ, гузикъ щирозлотний з рубиномъ, в другомъ монистѣ осмъ червонцовъ, а в дукатику пятъ червонцовъ, ланцужокъ золотий»⁴. Далі йшов опис речей, які згоріли, серед них одяг — кунтуші, очіпки, посуд мідний і циновий з її посагу.

Федір Ханенко незадовго до смерті (помер 1744 р.) уклав заповіт, де опікуном своєї родини обрав впливового небожа — генерального хорунжого М.Д. Ханенка, який протягом усього свого життя опікувався родиною дядька. Особливою його увагою користувався онук Федора — Михайло, батько якого Андрій помер у молодому віці. Михайлова мати, Ганна (Мокрієвич), удруге вийшла заміж за Федора Чуйкевича. В 1740 р. вона писала до М. Д. Ханенка, що Федір Ханенко нехтує своїми обов'язками дідуся і не допомагає їй виховувати і навчати сина, а також

¹ Модзалевский В.Л. Малороссийский родословник. Т. V. Київ–Санкт-Петербург, 2004. С. 46.

² НБУВ ІР. Ф. 1, спр. 68650, арк. 1.

³ Там само.

⁴ Там само. Спр. 68652, арк. 1.

скаржилася, що їй не повернули втрачене під час пожежі «внесення» (посаг) на 800 руб. Приїхавши на запрошення тяжкохворого свекра, який хотів побачити онука перед смертю, вона довідалась, що той заповів належну її синові спадщину на монастирі. Ганна Чуйкевич писала М. Ханенку, що «монастирѣ не спасуть душѣ его за явную обиду мою ненагражденную». Вона закидала свекру небажання відшкодовувати втрачений нею під час пожежі посаг, у той час як своїй дружині він усе повернув. Ганна називала Параскеву без симпатії «безпотомной и троебрачной»⁵. У відповідь на цей лист М.Д. Ханенко писав дядькові (1740 р.), що він має потурбуватись про майбутнє свого онука Михайла. І «того ради оставивши прочіе к тому подлежащие околичности, [...] яко пришедшему к самой крайней старости лѣта и по человеческу разсуждая повседневно близше к смерти нежели к житию»⁶, нагадував йому про необхідність розпорядитися своїми маєтностями, адже «час смерти неизвѣстен». Далі племінник писав, що при укладенні заповіту потрібно врахувати всі чинні правові норми і нікого не обділити, а особливо онука Михайла. Стосовно пожертв на церкви М.Д. Ханенко вважав, що потрібно в першу чергу «домъ свой по-надлежащему распорядит, а потомъ уже на церкви легацию дѣлат, если что будет лишнее, ибо церков того не требует, чтоб она была тимъ обдарена, чего б лишились по своему достоянию наслѣдники»⁷. Він пропонував дядькові або ж взяти онука до себе на виховання і навчання, або ж дати на це кошти його матері, «чтоб в немъ память ваша достохвальная осталася». Також радив повернути матері Михайла втрачений під час пожежі посаг. Дружину Ф. Ханенка він також називав «троебрачная и безпотомная», а, підсумовуючи свій лист, писав: «Приятнѣйший Богу ваш вчинок должное всякому отдат, нежели монастыри доволнит, богатит вашими денгами»⁸. В. Л. Модзалевський вважав, що від другого шлюбу з Параскевою Товстоліс Ф. Ханенко мав трьох дітей — сина Івана і двох дочок, Єфимію та Євдокію. Але ж і Ганна Чуйкевич, і М. Д. Ханенко, називали її «безпотомною», та й шлюб із Ф. Ханенком був для неї не другим, а третім.

По заповіту Ф. Ханенка онукові Михайлу дісталися села Дешки і Тарасів, але ймовірно, що до 1750 р. ними володіла вдова Параскева. В 1750 р. київська полкова старшина повідомляла М. Д. Ханенкові, що Михайло одержав від «вдовствующей паней обозной Параскевіи» «дви-

⁵ ЦДІАУК. Ф. 983, оп. І, спр. 78, арк. 1 зв.

⁶ Там само. Спр. 95, арк. 3.

⁷ Там само. Арк. 3 зв.

⁸ Там само. Арк. 4.

жиміє и недвижиміє от оногo дѣда его записаніє добра в своє вѣдомство»⁹ у їхній присутності. Але повернути доходи за п'ять років, упродовж яких вона тримала маєтності, Параскева не змогла. Вона просила Михайла почекати, на що той погодився. Імовірно, цьому передував недатований лист Михайла до Параскеви, в якому він ласкаво звертається до неї «бабусю и милостивая моя добродѣйка» та просить укласти реєстр його маєтностей і передати київському полковому обозному Олексію Підви́соцькому й осавулу Матвію Шуму. Але тональність листа досить жорстка. Він пише, що не бажає, щоб хліб і гроші з належних йому маєтностей бабуся докладала до своїх чернігівських: «Прошу впрעד тоєй частки на вашу нужду не употребляти, бо Богъ всякую неправду видит и без отпущенія не оставит. И паки прошу мене сироту не обижат»¹⁰. Імовірно, Параскева Ханенко мала намір спільно з Михайлом володіти залишеними у спадщину маєтностями, але він писав, що жити разом з нею ніколи не бажав і не бажає, «бо ещѣ у мене matka моя жива и лучше о мнѣ болит сердце, нежели вы»¹¹. Михайло Ханенко у дописці до листа звертався до обозного й осавула з проханням укласти реєстр і передати чоловіку його матері, Федору Чуйкевичу, «в содержаніє»; сповіщав, що бачив у Дешках і Тарасові незібрану озимину і садовину, та просив зазначити, скільки кіп хліба, садовини, худоби, «денег шинкових и всяких вещей» є у бабусі, «чтоб мнѣ сиротѣ без такого реестра не была утрата»¹². Отже, Параскева Товстоліс мала маєтності на Чернігівщині чи у Чернігові, де вона й була похована 2 жовтня 1751 р.

Реєстр витрат на поховання Параскеви дає уявлення про звичаї, які супроводжували обряд. Це спорядження домовини, поминальний обід, пожертви на церкви та монастирі, плата за треби священникам і дякам, милостиня «старцам, колодникам, невольникам». Про поховання мали сповіщати церковні дзвони у чернігівських церквах та монастирях. Чим більші були витрати на поминання, тим більше було надій на прощення гріхів, тому козацька старшина, як видно з цього реєстру та інших подібних документів, не скупилася. Судячи з реєстру, який зберігся в чернетці і був переписаний начисто, похованням займалася родина Товстолісів. Про це свідчить дописка в чернетці, де вказано, що пан Товстоліс для поминання сороковин і якоїсь, імовірно, майнової судової справи взяв 23 руб.

Реєстр публікується зі збереженням правопису, виносні літери взяті у квадратні дужки.

⁹ Там само. Ф. 983, оп. 1, спр. 90, арк. 4.

¹⁰ Там само. Спр. 82, арк. 20.

¹¹ Там само.

¹² Там само. Арк. 20 зв.

Документ

[1] Рєєстръ, что розишлося дене(г)ъ и на якіе потрѣбности по преставленной Параскевиі Ханенковой, такъ при погребеніи ея, яко для поминовєня души ея ж по сорокоусти и на другия неѹбходимости и на обѣди поминални. Что все слѣдуєтъ нижеѣй.

1751 года октовріа 2,
а во первыхъ

попамъ за читанне Евангелїа
на позвонное в катєдру и в Елецкій
м[о]н[а]стири по рублю
в Пятницкїи м[о]н[а]стирь
к церквамъ всѣмъ градскимъ и загороднимъ
черниговскимъ по двадцати копѣекъ
за гробъ тєслъ
за малюванне гроба малярю
дуклѣ к вибитію гроба полдєсять локтя,
локот по 50 к.
цвяшков и тясомъ к вибитію гроба
попамъ за похоронъ з дяками
цехамъ
неволникамъ за копанне ями
воску и свѣчокъ

на обѣд по погребеніи октов[рїя] 2

купили риби свѣжой и олѣю
риби вялой
булок пшеничних
паляницъ
пива и мєду
вина квартѣ

итого

На трєтины октоврїя 3

кѣрей и мяса
попамъ и дячкамъ

рублѣ	копѣикі
1	-
2	-
-	40
1	80
-	50
1	-
4	56
-	19
3	54
1	35
-	20
-	96
1	20
-	18
-	30
-	16
1	-
-	14
20	48
-	74
2	4

пива и мѣдѸ	-	58
на шпиталѣ старцамъ	-	50
вина 3 квартиры	-	42
бѣлокъ	-	20
кѣхарци	-	10
попамъ и дякамъ за панахидѸ	1	10
неволникамъ мяса под шопу	-	22
старцамъ на мясо и на пиво	-	43
[1 зв.] до ц[ѣ]рквы всемилостивого Спаса	-	14
на вино	-	28
на воскъ для свѣчь	-	28
итого	6	75
на дѣятины октоврїя 9		
попамъ и дякамъ с причетники за панахидѸ в	-	60
ц[ѣ]рквы	2	-
при обѣдѣ в домѣ имѣ же	-	40
бѣлокъ и палениць	-	60
мяса	-	60
пива и мѣдѸ	-	60
кѣхарци	-	8
на разные расходы	-	31
итого	4	59
на сорокодѣты в м[о]н[а]х[с]тирѣ		
въ катедральный	6	-
въ Елецкий	10	-
въ Троецкий	6	-
въ Пятницкїй	6	-
въ ц[ѣ]рквы градскїе		
въ соборнѣю ц[ѣ]рквѣ с[вя]т [о]го Спаса	10	-
а на строенїе	10	-
до Воздвиженїя	5	-
до Б[о]гоявленїя	5	-
до Николая	5	-
до Воскресенїя	5	-
до с[вя]той Екатерины	5	-
[2] до Вознесенїя	5	-

Березинскомѣ протопопѣ

сѣлскимъ

Киселювскомѣ

Онисовскомѣ

Петрѣщинскомѣ

итого

да октов[ря] 14 в памя[т] тѣзоимѣни[тст]ва
покойнойв м[о]н[ас]тирь дѣвичий Пятницкий
на панахидѣ, на трапезѣ и на милостиню
черницамъ

на обѣдъ полѣсорочинны[й] октоврѣя 19

бѣлокъ, бѣбликовъ, мяса, рыбы, кѣрей, вина,
пива, мѣдѣ, свѣчокъ, на милостиню по
шпиталя[м], такожъ попамъ, дякамъ с
причетники

6	-
5	-
5	-
5	-
99	-
3	-
5	-

И того по сѣе мѣсто чины[х] расходѣ 138 [руб.] 82 [к.] да
сверхъ того за копїи крѣпостей панѣ[и] дано писарѣ магист-
ратовомѣ 2 [руб.] 40 [к.], с котрими выходи(т) сѣмма 141
[руб.] 22 [к.].

НБУВ ІР. Ф. І, спр. 68660–68661.